

Łukasz Tischner <https://orcid.org/0000-0001-8640-9648>
Uniwersytet Jagielloński
lukasz.tischner@uj.edu.pl

Lema spotkania z Innym – uwagi wstępne

Rok temu świętowaliśmy stulecie urodzin Stanisława Lema. Choć ta okazja stała się impulsem do organizowania licznych wydarzeń kulturalnych upamiętniających dzieło pisarza, to zarazem wcale nie zaowocowała poczuciem, że jego twórczość, ale też intrygująca osobowość, poddały się gładkim syntezom, na jakie narażeni są często klasycy. Co więcej, dzięki staraniom biografów (przede wszystkim Agnieszki Gajewskiej) ujrzały światło dzienne nieznane, dramatyczne fakty z okupacyjnego życia pisarza, które pozwalają dostrzec konsekwentnie skrywane przez niego źródła filozoficznego pesymizmu. Jakie oblicze Lema pisarza wyłania się z lektury jego książek w 2022 roku? Czy to *science fiction* nie jest jednak gruntownie zanurzone w dwudziestowiecznej „historii spuszczonej z łańcucha”? Jak jego twórczość dialoguje z myślowymi nurtami współczesności? Jak rozumieć dzisiaj podstawowy temat najważniejszych powieści Lema – spotkanie z Innym, Obcym? Czy Inny jest tylko na zewnątrz, czy także w nas, w naszym wnętrzu? To tylko kilka pytań, na które szukamy odpowiedzi w najnowszym numerze „Kontekstów Kultury”.

Numer otwiera szkic Marcina Wołka („*Ukrywałem przez jakiś czas Żyda*”. *Stanisław Lem jako pisarz polsko-żydowski*), który idąc tropem badań Agnieszki Gajewskiej, kwalifikuje twórczość Stanisława Lema jako literacki zapis doświadczenia żydowskiego utrwalony w języku polskim. Artykuł, który skupia się na wczesnej prozie Lema i jego korespondencji z Michaelem Kandlem, ukazuje obecne w nich praktyki kryptonimowania żydowskiego pochodzenia autora i jego holokaustowych doświadczeń, a zarazem ich zastępczego ujawniania. Jan Zięba (*Między podniebieniem i otchłanią. Wokół pokarmowego szyfru w Szpitalu Przemienienia Stanisława Lema*) nawiązuje do podobnych wątków, z niezwykłą wnikliwością odsłaniając logikę stosowanego przez pisarza „pokarmowego szyfru”, który skrywa bolesne wspomnienie Holocaustu.

Problematykę możliwości kontaktu z Obcym podejmują w swoich artykułach Łukasz Tischner (*Solaris, Grabiński i Schopenhauer. Podróż do źródeł wyobraźni Lema*) oraz Aleksandra Potocka-Woźniak (*Scenariusze komunikacji*

z *Obcym na podstawie wybranych dzieł Stanisława Lema*). W pierwszym z nich, będącym rozbudowaną interpretacją *Solaris*, ukazane są związki Lema z metafizyką Arthura Schopenhauera oraz „dziwną opowieścią” Stefana Grabińskiego. Futurologiczna metafora lustra, niezdolności człowieka do wykroczenia poza siebie, zrodziła się prawdopodobnie w dialogu z tymi zapomnianymi dziś wizjonerami. Także Aleksandra Potocka-Woźniak rozważa kwestię komunikacji z *Obcym*. Z jej analiz, w których odwołuje się do *Dzienników gwiazdowych*, *Edenu* i *Solaris*, płynie podobny pesymistyczny wniosek, że kontakt z *Obcym* jest skazany na fiasco, bo człowiek szuka w świecie swego odbicia, a nie tego, co inne. Blok główny zamykają błyskotliwe rozważania Henryka Siewierskiego (*W kręgu eseistyki Stanisława Lema. Zapiski tłumacza*), które powstały jako posłowie do wyboru esejów Lema w tłumaczeniu na język portugalski. Autor ze swadą pokazuje uniwersalność myśli Lema i przestrzega czytelników przed zbyt łatwym oswajaniem paradoksów, którymi żywi się jego światoodczucie. Dodajmy jeszcze, że Lema dotyczy również recenzja autorstwa Pawła Majewskiego, który dociekliwie komentuje przełomową biografię pisarza, napisaną przez Agnieszkę Gajewską.

Nie jest przypadkiem, że w numerze o Lemie znalazł się fascynujący wywiad Anny Spiechowicz z córkami Jana Józefa Szczepańskiego – Anną Krasnowolską i Katarzyną Szczepańską-Kowalczyk (*Najważniejsza rozmówczyni*), gdyż rodzina Szczepańskich była serdecznie zaprzyjaźniona z Lemami. Rozmowa dotyczy Danuty Szczepańskiej, żony pisarza, która świadomie zrezygnowała z własnych ambicji intelektualnych, by stworzyć warunki dla twórczości męża. Z wywiadu wyłania się obraz niezwyklej, melancholijnej kobiety, która była dla Jana Józefa Szczepańskiego „najważniejszą rozmówczynią” i niezawodnym oparciem. Córki ukazują tło obyczajowo-środowiskowe, które sprzyjało wyrzeczeniu się przez kobiety własnych aspiracji intelektualno-zawodowych.

Zeszyt zamykają omówienia ważnych publikacji. Jean Ward podejmuje dialog z pionierską monografią Joanny Rzepey *Modernism and Theology: Rainer Maria Rilke, T.S. Eliot, Czesław Miłosz*, która postuluje wzmożenie badań nad związkami europejskiego modernizmu z teologią. Recenzentka bardzo wysoko ocenia badania Joanny Rzepey, choć pisze też o poczuciu niedosytu, który bierze się przede wszystkim stąd, że książka dopiero otwiera, a nie podsumowuje refleksję nad teologicznymi aspektami modernizmu. W tej części numeru prezentujemy także recenzję Andrzeja Juchniewicza, który zajął się studium Marka Krajewskiego, (*Nie)nawidzenia. Świat przez nienawiść*. Zdaniem Juchniewicza badania Krajewskiego pozwalają lepiej zrozumieć społeczne mechanizmy krzewienia i podsycania nienawiści, co w czasach, gdy ta emocja wciąż „dobrze się trzyma”, wydaje się wiedzą bezcenną.

Łukasz Tischner
Redaktor prowadzący zeszytu